

Kísérő okozza-e az EX Lupi fiatal eruptív csillag kitöréseit?

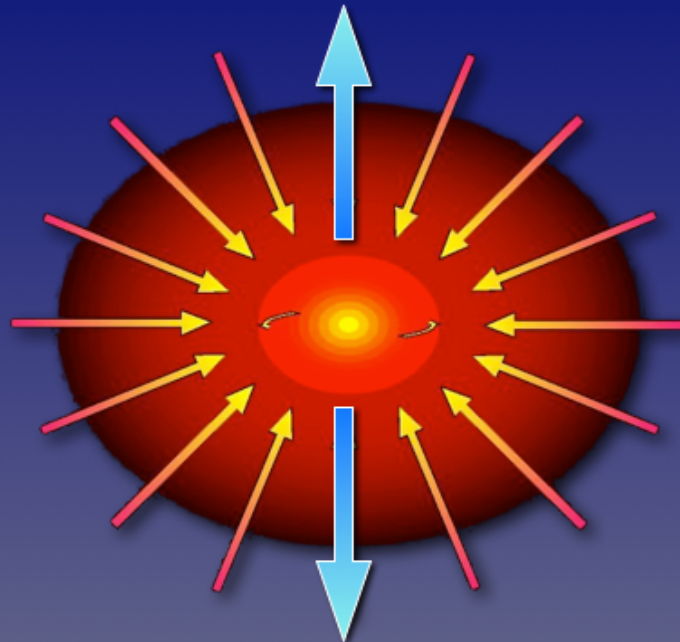
Kóspál Ágnes
(Európai Űrügynökség)

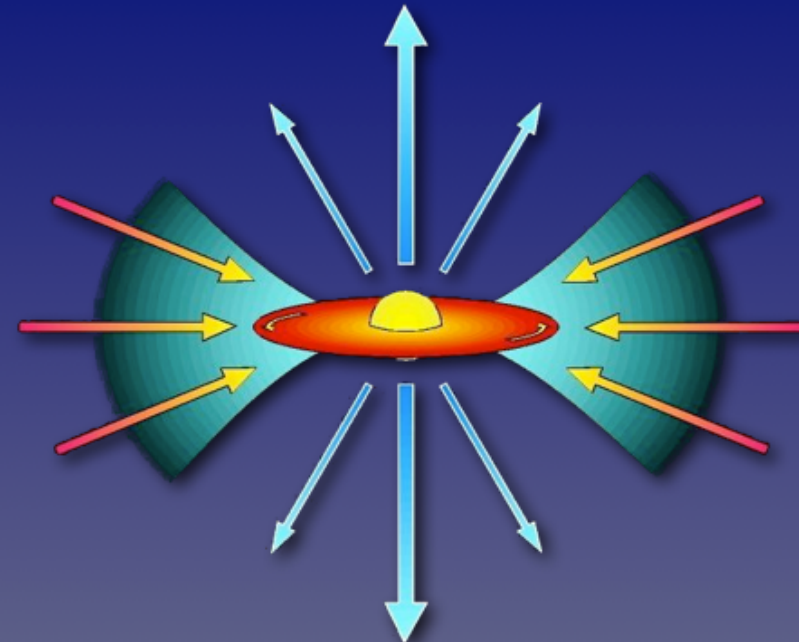
Maren Mohler-Fischer, Aurora Sicilia-Aguilar, Ábrahám Péter, Michel Curé,
Thomas Henning, Kiss Csaba, Ralf Launhardt, Moór Attila, André Müller

Magyar Csillagászok Találkozója, Galyatető, 2013 szeptember 20

The isolated star formation paradigm

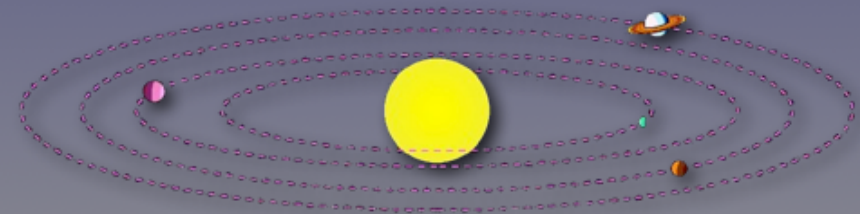
Class 0:
 10^4 yrs; 10 - 10^4 AU; 10 - 300 K

Class I-II:
 10^{5-6} yrs; 1 - 1000 AU; 100 - 3000 K

Class II-III:
 10^{6-7} yrs; 1 - 100 AU; 100 - 5000 K

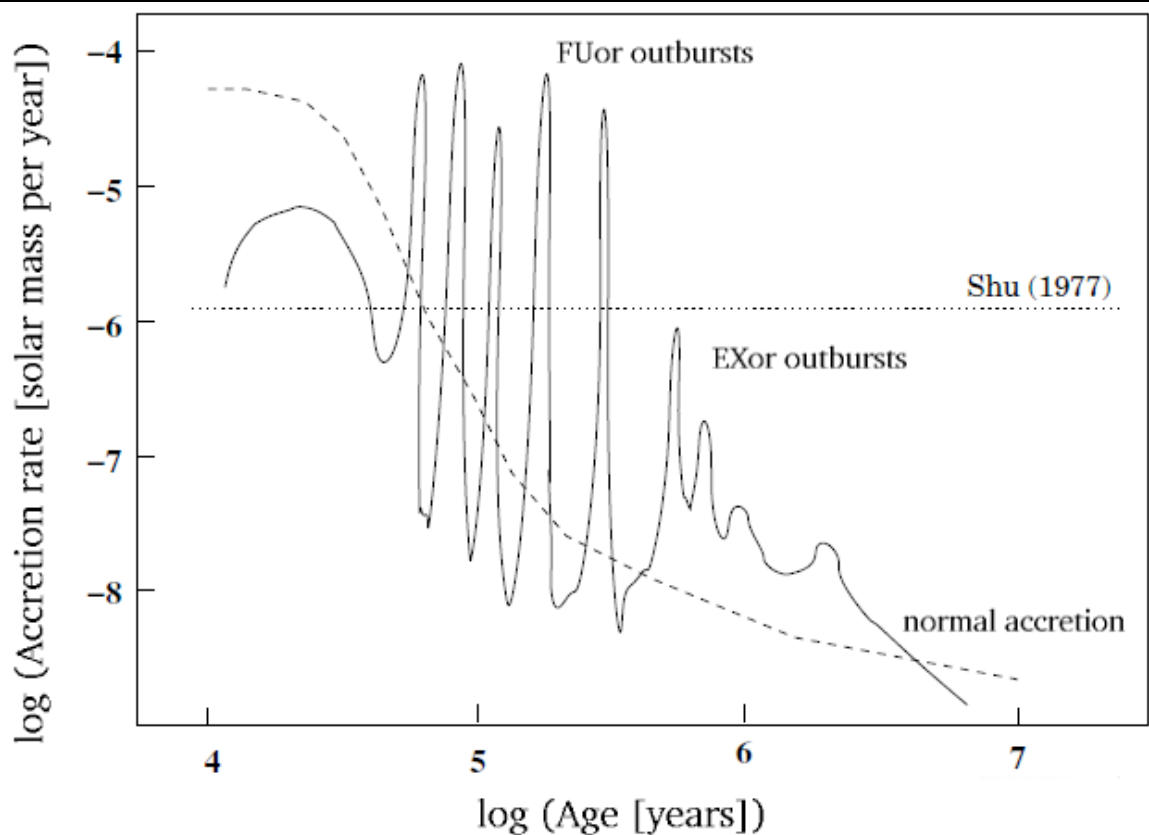

Class IV:
 10^{7-9} yrs; 1 - 100 AU; 100 - 5000 K

After Shu, Adams, & Lada

(McCaughrean)

Epizodikus akkréció

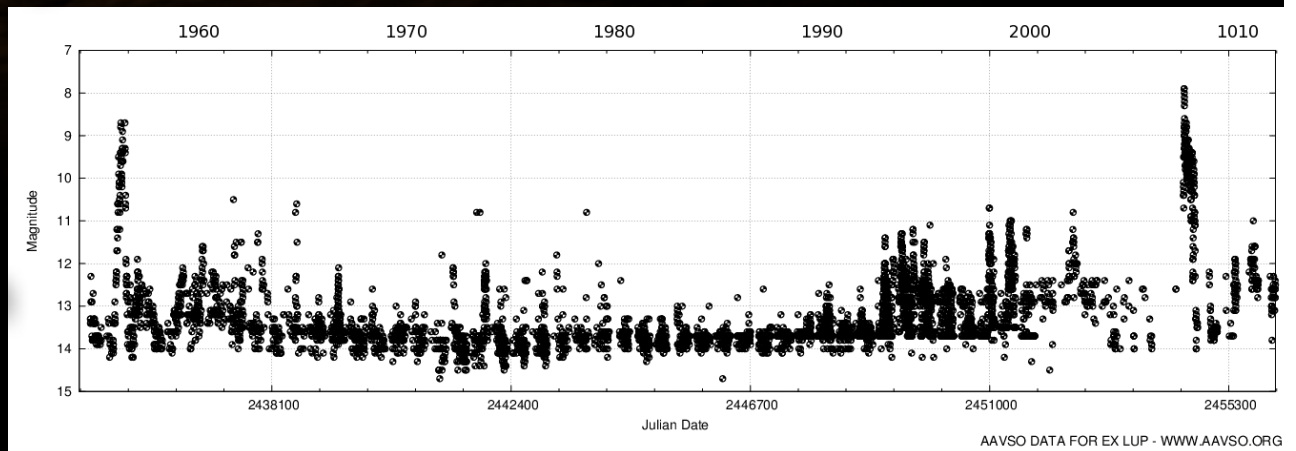

- Az anyag felgyülemlik a csillag közelében
- Termikus instabilitás → ionizációs front
- Az anyag a korong belső részéről (<0.1 AU) hirtelen rázúdul a csillagra
- A megnövekedett akkréció következményeként a csillag kifényesedik
- A fiatal csillagok kitörései ritkák és megjósolhatatlanok

Schulz et al. (1995)

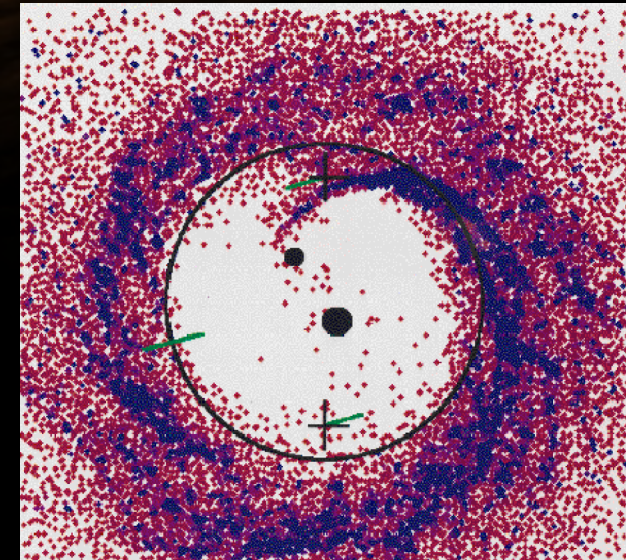
EX Lup-típusú változók

- **Kitörések:**
  - rövidek (néhány hét – néhány hónap)
  - ismétlődőek (néhány éves időskálán)
  - amplitúdó: 1 – 5 mag
  - akkréciós ráta: max. $10^{-6} M_{\odot}$ /év
- **Csillagkörüli anyag szerkezete:**
  - nyugalomban olyanok, mint a „normális” T Taurik
- **Statisztika:**
  - jelenleg kb. 10 ismert objektum
- **Prototípus: EX Lup**

Nyitott kérdések

- **Mi a megszaladó akkréció oka?**
  - csillag vagy szubsztelláris kísérő megperturbálja a korong belső szélét
  - bolygó okozta sűrűség-perturbáció (Lodato & Clarke 2004)
  - szoros kísérő okozta árapályerők (Bonnell & Bastien 1992)
- **Vajon van-e minden EXornak kísérője?**
  - ismert példák: UZ Tau E, VY Tau

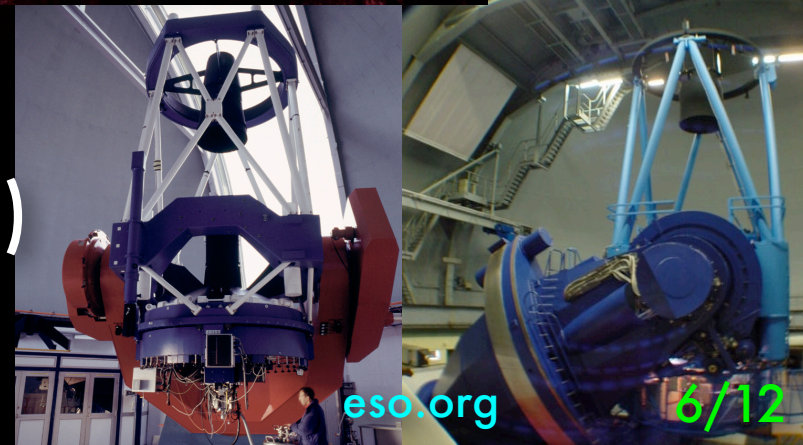
Artymowicz & Lubow (1996)

Motiváció

- **Trigger mechanizmus:**
  - a kísérőnek a főkomponenshez közel kell keringenie, hogy a korong legbelső részére hatással legyen
  - radiális sebesség (radial velocity, RV) mérések a legalkalmasabbak ilyen kísérők keresésére
- **A legtöbb EXorra nincsenek szisztematikus RV mérések**
  - fiatal, akkretáló/kromoszférikusan aktív csillagokra nehéz RV-t mérni
- **Jelen vizsgálat célja: RV kísérőt keresni a prototípus EX Lup körül**

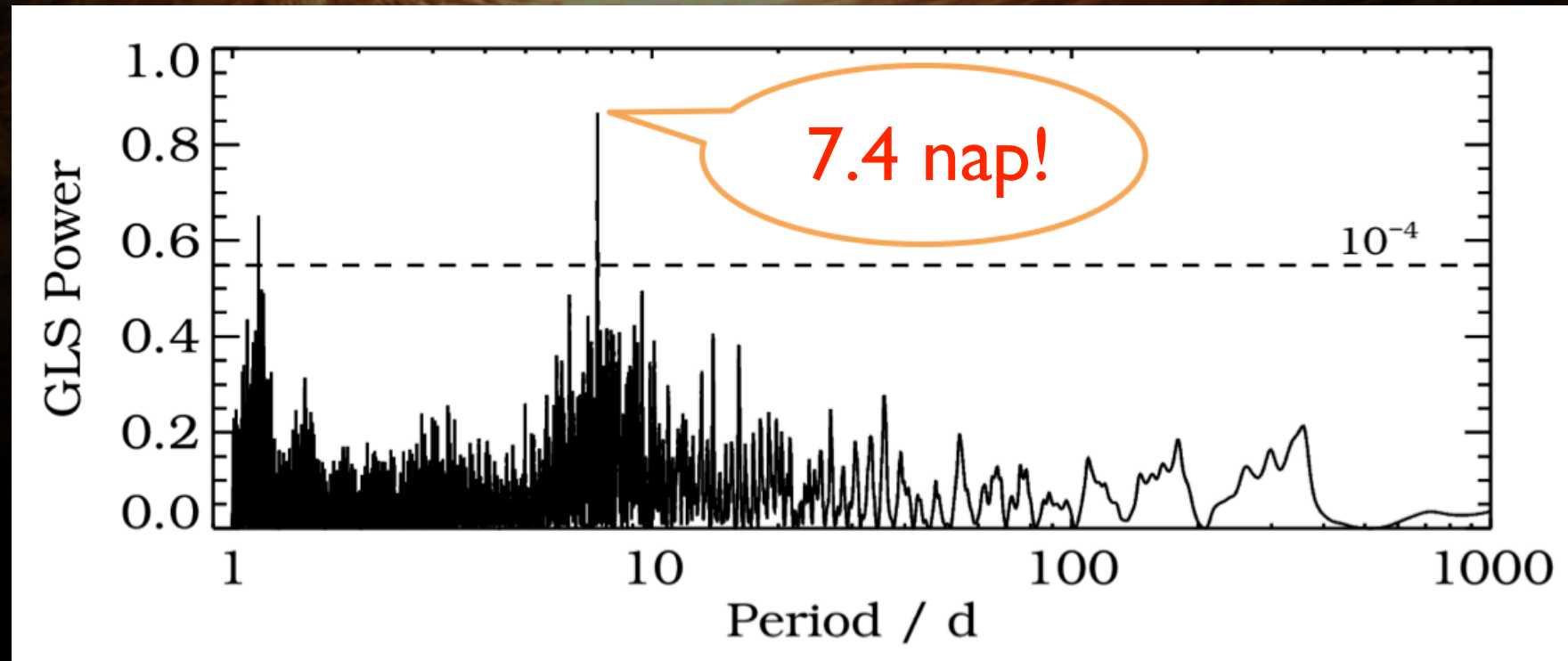
Észlelések

- **MPG 2.2m/FEROS**
  - 57 échelle spektrum (2007 – 2012), $R = 48\ 000$
- **ESO 3.6m/HARPS**
  - 10 échelle spektrum (2008 – 2009), $R = 115\ 000$
- **Az RV meghatározása**
  - kereszt-korreláció M0.5 template spektrummal
  - emissziós vonalak kigyomlálása
- **Optikai és infravörös fénygörbék**
  - 2 hétig minden nap
  - VJHK (REM távcső)
  - 3.6–4.5 μm (Spitzer Űrtávcső)

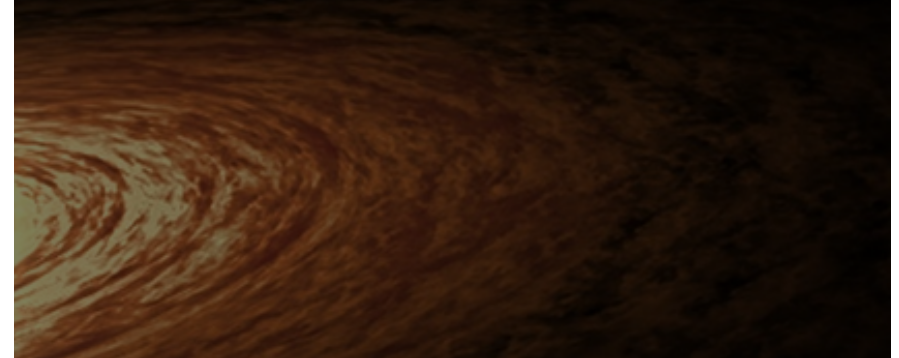
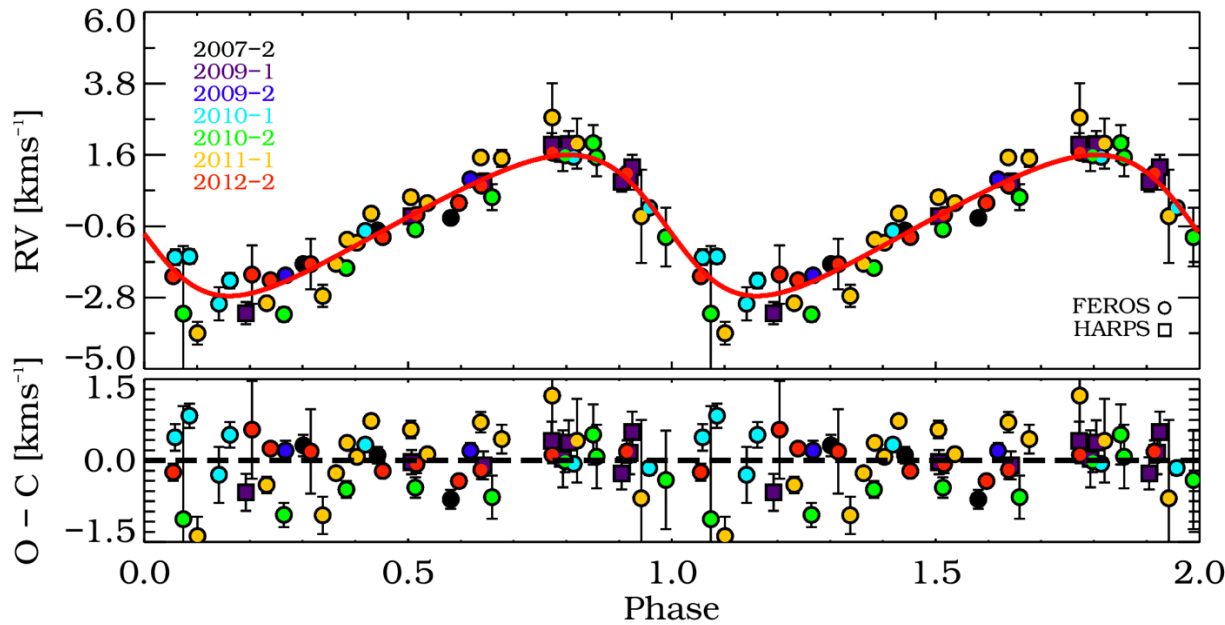
Periódus-analízis

- Szignifikáns periodikus RV változások
  - RV amplitúdó és fázis 5 éven keresztül stabil
  - lehetséges magyarázat: közeli kísérő excentrikus pályán

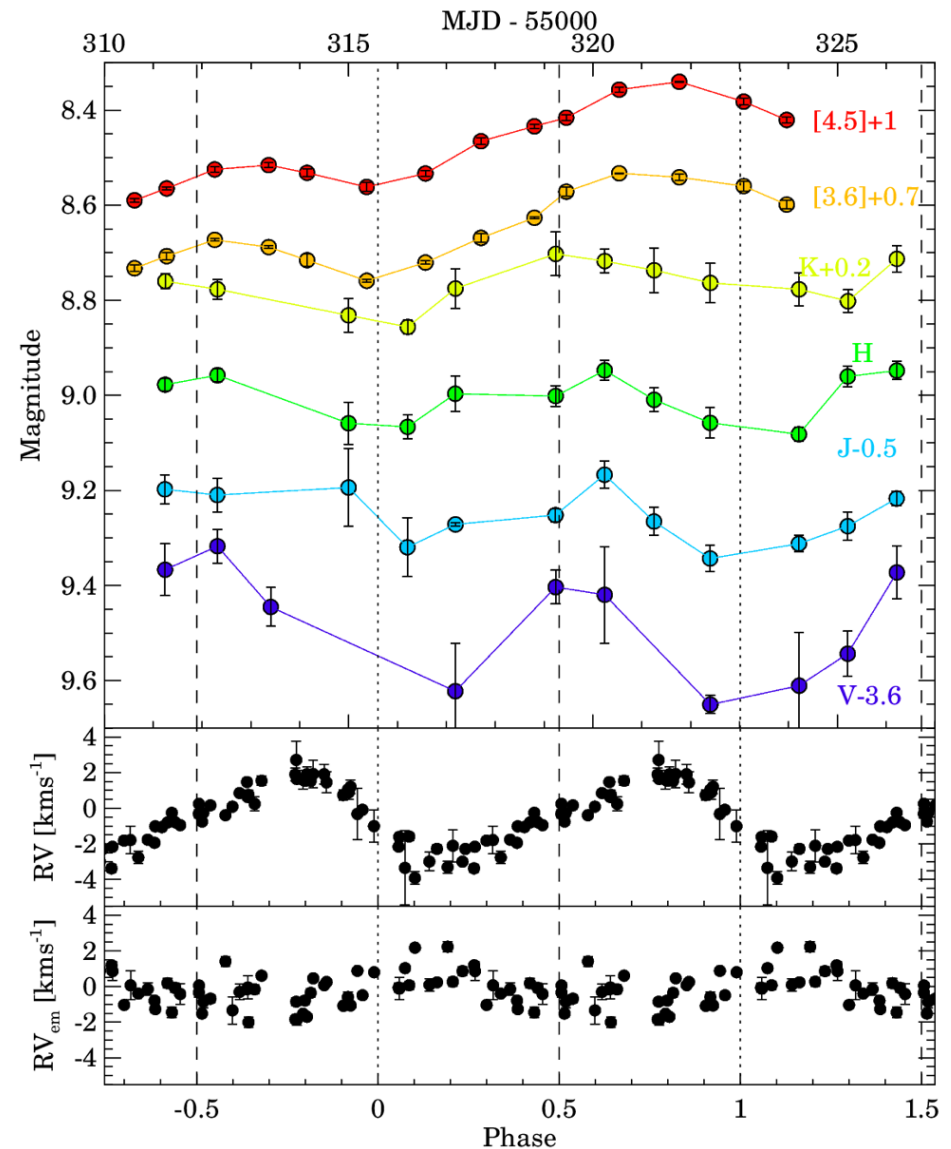
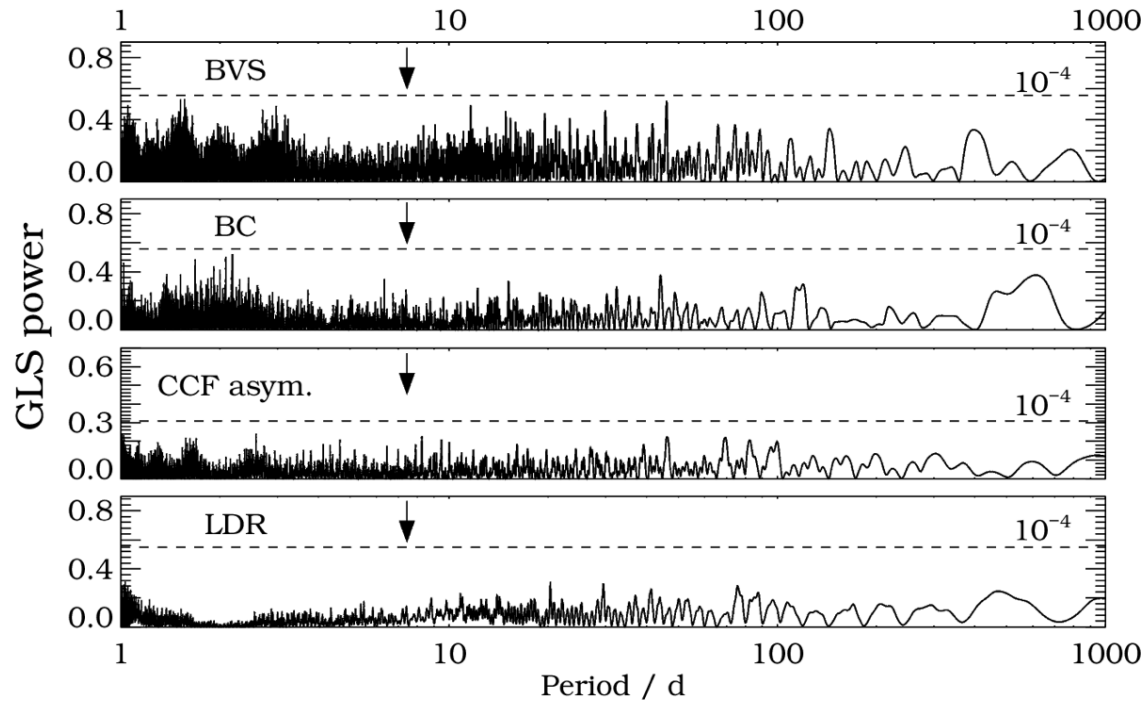

Kepleri megoldás

Paraméter	Illesztett érték
Periódus	7.417 ± 0.001 nap
RV fél-amplitúdó	2.18 ± 0.10 km s ⁻¹
Excentricitás	0.23 ± 0.05
Periasztron hosszúsága	$96.8^\circ \pm 11.4^\circ$
Periasztron-átmenet időpontja	2455405.1 ± 0.2
Rendszersebesség	-0.52 ± 0.07 km s ⁻¹
False alarm probability	6.7×10^{-27}
$m \sin i$	14.7 ± 0.7 M _{Jupiter}
Fél nagytengely	0.063 ± 0.005 AU

Aktivitás vagy foltok?

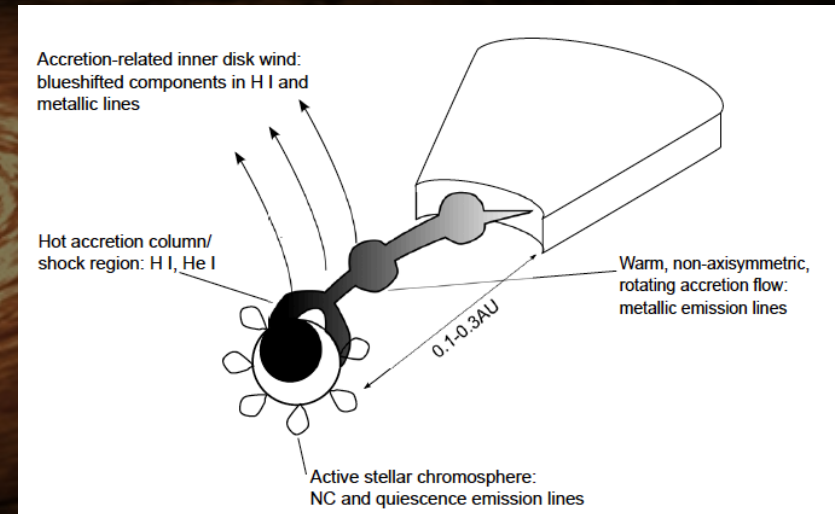
- Aktivitás-indikátorok nem periodikusak
- EX Lup lassan forgó csillag: $v \sin i < 3 \text{ km/s}$
- Nagy foltok kellene a 2.2 km/s RV fél-amplitúdó reprodukálásához
- Ilyen foltok túl nagy fotometriai változásokat okoznának

Az EX Lup kísérője

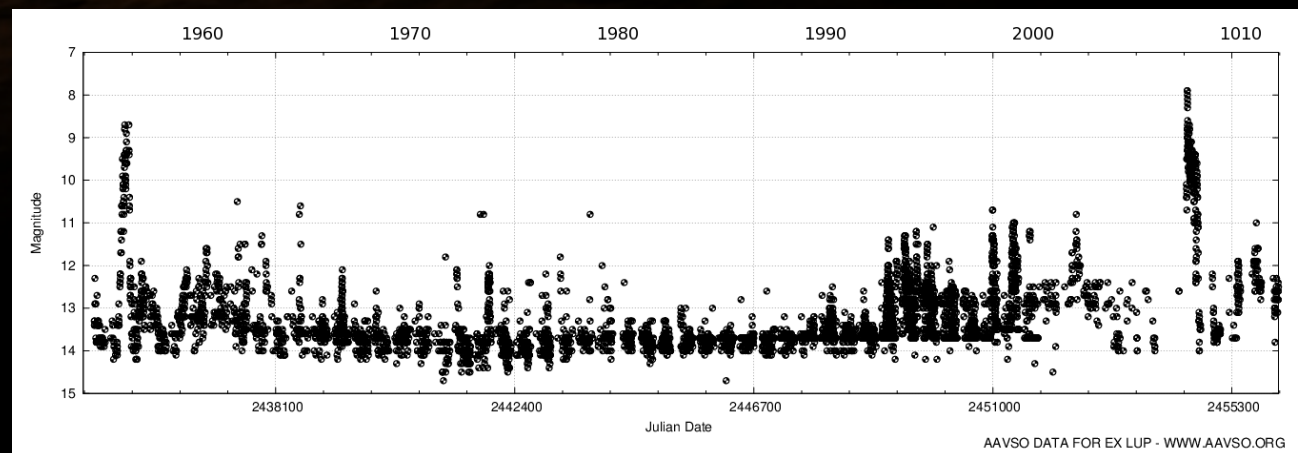
- Legvalószínűbb tömeg:
  - $0.02 M_{\odot} \rightarrow$ barna törpe $\rightarrow T_{\text{eff}} = 2500 \text{ K}$
- Periasztron és apasztron távolság:
  - 0.049 AU ($6.5 R_*$) és 0.078 AU ($10.4 R_*$)
- Helyzete a koronghoz képest:
  - a 0.2 AU sugarú pormentes belső lyukban kering
- Szokatlan objektum:
  - Nagyon kicsi a szeparációja (tipikusan $> 2 \text{ AU}$)
  - Nap típusú csillagok csak 0.6% -ának van barna törpe kísérője („barna törpe sivatag”)

Az EX Lup kísérője

- **Hatása az akkrécióra:**
  - Stabilizálhatja az akkréciós oszlopokat?
  - Előidézhet pulzáló akkréciót?
  - Lehet szerepe a nagy kitörésekben?

(Sicilia-Aguilar et al. 2012)

(AAVSO)

Az EX Lup irodalma

- Sipos et al.: *EX Lupi in quiescence* (2009, *A&A* 507, 881)
- Ábrahám et al.: *Episodic formation of cometary material in the outburst of a young Sun-like star* (*Nature* 459, 224)
- Goto et al.: *Fundamental vibrational transition of CO during the outburst of EX Lupi in 2008* (2011, *ApJ* 728, 5)
- Kóspál et al.: *Near-infrared spectroscopy of EX Lupi in outburst* (2011, *ApJ* 736, 72)
- Juhász et al.: *The 2008 outburst of EX Lupi – silicate crystals in motion* (2012, *ApJ* 744, 118)
- Sicilia-Aguilar et al.: *Optical spectroscopy of EX Lupi during quiescence and outburst. Infall, wind, and dynamics in the accretion flow* (2012, *A&A* 544, A93)
- Kóspál et al.: *Radial velocity variations in the young eruptive star EX Lup* (*A&A*, submitted)